

VZDELÁVANIE AKO NÁSTROJ OCHRANY DEMOKRATICKEJ SPOLOČNOSTI PRED DEZINFORMÁCIAMI

EDUCATION AS A TOOL OF PROTECTION OF DEMOCRATIC SOCIETY FROM DISINFORMATION

pplk. Mgr. Martin Kaščák, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra správneho práva,

Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, Slovenská republika

martin.kascak@akademiapz.sk

Abstrakt: Článok sa zameriava na mimoriadne dôležitú úlohu, ktorú vzdelávanie – a najmä vysokoškolské vzdelávanie – zohráva v rozvoji kritického myslenia v kontexte ochrany občanov demokratických spoločností pred manipuláciou prostredníctvom nepravdivých, zavádzajúcich, skreslených alebo pozmenených informácií šírených najmä na internete a platformách sociálnych médií. Autor použil vedecké metódy vhodné pre danú problematiku. Najprv sa zaoberá širším významom vzdelávania pre jednotlivcov a spoločnosť ako celok a poukazuje na jeho úlohu pri formovaní informovaných a kriticky mysliacich občanov. Následne sa zameriava na príspevok vysokoškolského vzdelávania v boji proti dezinformáciám, keďže študenti takto získavajú potrebné vedomosti a zručnosti potrebné na analýzu prijímaných informácií a odhaľovanie dezinformácií. Nakoniec zdôrazňuje potrebu prijať účinné a efektívne opatrenia zamerané na zvýšenie mediálnej gramotnosti, digitálnych zručností a kritického myslenia vo vzdelávacom systéme s cieľom zvýšiť odolnosť spoločnosti voči dezinformáciám a manipulácii v online priestore.

Kľúčové slová: Vzdelávanie, spoločnosť, ochrana, kritické myslenie, dezinformácie

Abstract: This article focuses on the extremely important role that education - and higher education in particular - plays in the development of critical thinking in the context of protecting citizens of democratic societies from manipulation through false, misleading, distorted or altered information disseminated mainly on the Internet and social media platforms. The author used scientific methods appropriate to the issue at hand in his elaboration. First, he deals with the broader significance of education for individuals and society as a whole, pointing out its role in forming informed and critically thinking citizens. Subsequently, he focuses on the contribution of higher education in the fight against disinformation, as students acquire the necessary knowledge and skills to analyse the information they receive and detect disinformation. Finally, he emphasizes the need to adopt effective and efficient measures aimed at increasing media literacy, digital skills and critical thinking in the education system in order to increase the resilience of society to disinformation and manipulation in the online space.

Keywords: Education, society, protection, critical thinking, disinformation

ÚVOD

Demokracia je jednou zo základných hodnôt ľudskej spoločnosti. Je jadrom otvorenej a transparentnej spoločnosti. V demokratickej spoločnosti môžu občania, okrem množstva iných vecí, slobodne sa zhromažďovať a vyjadrovať svoje názory, zúčastňovať sa na verejnom živote a voliť si svojich politických zástupcov podľa vlastného uváženia (Beetham, Boyle, 2009). V posledných rokoch sa však výrazným spôsobom zvýšil počet šírených nepravdivých, zavádzajúcich, skreslených, pozmenených alebo úplne vymyslených informácií, ktoré sa týkajú rôznych aspektov nášho života: zdravia, bezpečnosti, klímy a životného prostredia, migrácie, dôvery v demokraciu, inštitúcie, základné práva a hodnoty, ako aj mnohých ďalších aspektov (Ivančík, 2025). Z uvedeného dôvodu musia demokratické spoločnosti hľadať vhodné nástroje na elimináciu ich šírenia. Jedným z takýchto vhodných nástrojov je vzdelávanie.

Vzdelávanie patrí k základným stavebným kameňom každej vyspelej spoločnosti, pretože poskytuje ľuďom znalosti, schopnosti a zručnosti potrebné na to, aby mohli aktívne a plnohodnotne prispievať k všestrannému rozvoju spoločnosti, v ktorej žijú. Kvalitné vzdelávanie umožňuje jednotlivcom objavovať svoj potenciál a lepšie porozumieť svetu okolo seba. Prispieva k ich osobnému i profesionálnemu rozvoju, otvára im dvere k lepším a zaujímavejším pracovným príležitostiam a tiež kariérnym možnostiam (Bradley, 2023). Prostredníctvom kvalitného vzdelávania majú ľudia väčšiu šancu dosiahnuť úspech vo svojom povolání a dosiahnuť vyššie postavenie v spoločnosti, firme či organizácii. Vzdelávanie zároveň pomáha pri formovaní aktívnych a kriticky zmýšľajúcich občanov, ktorí sú schopní a spôsobilí angažovať sa v procesoch prebiehajúcich v spoločnosti. Taktiež umožňuje ľuďom reflektovať, analyzovať a reagovať na meniace sa potreby a výzvy súčasnej modernej spoločnosti (Halpern, 2002).

Vzdelávanie má schopnosť nielen formovať a posilňovať individuálne schopnosti ľudí, ale aj podporovať inkluzívnosť a rozmanitosť v spoločnosti. Prostredníctvom vzdelávania sa ľudia učia tolerancii, porozumeniu a rešpektu voči iným kultúram, hodnotám a perspektívam, čo vedie k vytváraniu otvorenejšej a pluralitnejšej spoločnosti. Vzdelávanie je tiež dôležitým nástrojom na boj proti sociálnemu vylúčeniu a nerovnostiam. Kvalitné vzdelanie je kľúčové pre znižovanie rozdielov v prístupe k príležitostiam a ku zlepšeniu životných podmienok najzraniteľnejších skupín v spoločnosti. Zabezpečenie spravodlivého a rovného prístupu ku vzdelávaniu by preto malo byť prioritou pre každú spoločnosť (Halpern, 2014).

Vzdelávanie hrá pritom významnú úlohu nielen pri riešení lokálnych či regionálnych problémov, ale aj veľkých globálnych výziev, ako sú napríklad už vyššie spomenuté klimatické zmeny, medzinárodné i vnútorné občianske konflikty, chudoba, nerovnosť, migrácia a pod. Vzdelaní jednotlivci majú oveľa lepšie predpoklady na to, aby porozumeli vzniknutým

problémom a prispeli k ich riešeniu prostredníctvom osvedčených postupov alebo nových, inovatívnych a udržateľných riešení (Lawver, 2023).

Z tohto pohľadu je vzdelávanie nielen individuálnym právom, ale aj spoločenskou zodpovednosťou, ktorá sa týka každého člena spoločnosti. Investície do vzdelávania sú investíciami do budúcnosti, ktoré môžu viesť k trvalo udržateľnému rozvoju a blahobytu nielen jednotlivcov, ale celej spoločnosti. Vzdelávanie je neoddeliteľnou súčasťou ľudského života, ktorá formuje a ovplyvňuje náš spôsob myslenia, konania a vnímania sveta. Patrí k tým dynamickým spoločenským procesom, ktorý sa neustále vyvíja a ktorý sa musí prispôbovať novým potrebám a požiadavkám spoločnosti (Bradley, 2023).

Z vyššie uvedených dôvodov sa problematikou vzdelávania – zvlášť vysokoškolského vzdelávania – ako jedného z kľúčových nástrojov na ochranu občanov demokratických spoločností pred rôznymi falošnými, zavádzajúcimi, skreslenými, pozmenenými alebo celkom vymyslenými informáciami v podobe dezinformácií – šírenými najmä na internete a dnes už aj početných platformách sociálnych médií – zaoberá autor tohto článku. Vychádza z relevantnej domácej a zahraničnej vedeckej a odbornej literatúry a využíva pritom téme zodpovedajúce vedecké metódy a prístupy. Vzhľadom na nebezpečenstvo, ktoré dezinformácie predstavujú predovšetkým pre demokratické spoločnosti, je cieľom autora poukázať na potrebu prijímania efektívnych a účinných opatrení zameraných na zvyšovanie mediálnej gramotnosti, digitálnych zručností a kritického myslenia vo vzdelávacom systéme s cieľom zvýšiť odolnosť spoločnosti voči dezinformáciám a manipulácii v online priestore.

1 VZDELÁVANIE AKO NÁSTROJ ROZVOJA JEDNOTLIVCA A SPOLOČNOSTI

Vzdelávanie bolo v každom dejinnom období a v každej kultúre cenené ako jeden z mimoriadne dôležitých nástrojov vedúcich k rozvoju tak jednotlivca, ako aj celej spoločnosti. Staroveké civilizácie (grécka, rímska, arabská, čínska atď.) kladli veľký dôraz na vzdelávanie ako na prostriedok na získanie vedomostí, múdrosti a dosiahnutie všestranného individuálneho i kolektívneho pokroku. Podobne aj v stredoveku patrilo vzdelávanie a vzdelávacie inštitúcie k základným nástrojom rozvoja vedy, filozofie a umenia (Mettleaf, 2024). V súčasnej dobe sa vzdelávanie posúva od tradičného modelu pasívneho prijímania informácií k interaktívnemu a participatívne prístupu, ktorý kladie dôraz na kritické myslenie, tvorivé riešenie problémov a sociálnu interakciu. Tento dynamický charakter vzdelávania reflektuje skutočnosť, že v dnešnej modernej spoločnosti už nie je primárnym cieľom len akumulovať vedomosti, ale skôr rozvíjať schopnosti a hodnoty, ktoré umožňujú jednotlivcom efektívne fungovať a prispievať k rozvoju spoločnosti (Howard, 2020).

Súčasnité vzdelávanie už nemôže byť iba procesom prenosu informácií z pedagóga na žiaka (študenta) či "nabitia" alebo "napumpovania" mozgu faktami a číslami, ale malo by byť skôr komplexnou cestou k objavovaniu a formovaniu vlastnej identity, myslenia a hodnôt, k pochopeniu samých seba a sveta okolo nás, čím nám dáva možnosť aktívne sa zapájať do spoločenského, politického, kultúrneho, športového a ďalšieho života spoločnosti. Tento dynamický charakter vzdelávania si vyžaduje neustále inovácie a adaptácie vzdelávacích metód a prístupov, aby mohlo efektívne reagovať na meniace sa potreby a výzvy súčasnej modernej spoločnosti. V tejto súvislosti si je potrebné uvedomiť, že vzdelávanie nie je len povinnosťou, ale predovšetkým príležitosťou na osobný, profesijný a spoločenský rast, ktorú by mal každý jedinec čo najlepšie využiť (UEU, 2023).

Dôležitosť vzdelávania je dnes evidentná vo viacerých aspektoch života človeka. Je to jeden z kľúčových nástrojov, nevyhnutný pre individuálny rozvoj každého jedinca, ktorý mu poskytuje potrebné znalosti, zručnosti a perspektívy na to, aby mohol aktívne a plnohodnotne fungovať v dnešnej spoločnosti. Vzdelaný jedinec totiž nie je len pasívnym príjemcom informácií, ale aktívnym účastníkom spoločenského dialógu. Má schopnosť lepšie porozumieť komplexnosti súčasného sveta a kriticky analyzovať rôzne situácie a problémy. Schopnosť kritického myslenia mu umožňuje vyhodnocovať informácie, formulovať argumenty a prijímať relevantné rozhodnutia (Farooque, 2020).

Okrem toho, vzdelaní jednotlivci majú s pomocou poznatkov nadobudnutých počas vzdelávacieho procesu výrazne väčšiu schopnosť analyzovať vzniknuté problémy a hľadať nové možnosti ich riešenia. To znamená, že ľudia rozšírením svojich poznatkov a schopností majú tendenciu byť kreatívnejší a inovatívnejší vo svojich prístupoch k riešeniu problémov, čo vedie k objavovaniu nových postupov, metód a príležitostí (Halpern, 2014; Baron, 2023).

Vzdelanie má tiež pozitívny vplyv na sebavedomie jednotlivca. S nárastom znalostí, schopností a zručností človek cíti väčšiu istotu a toto zvýšené sebavedomie mu umožňuje lepšie sa vyrovnávať s vlastnými osobnými, životnými, profesijnými i spoločenskými výzvami. Navyše, vzdelanie nielenže zvyšuje a posilňuje individuálnu kapacitu každého jednotlivca, ale aj jeho schopnosť prispievať k rozvoju spoločnosti ako celku. Vzdelaní jednotlivci sú spravidla aktívnejšími a angažovanejšími občanmi, ktorí sú schopní efektívne a účelne komunikovať, spolupracovať a prispievať k rozvoju svojho komunitného a spoločenského prostredia (Robinson, 2022).

Celkovo možno na doplnenie vyššie uvedených informácií dodať, že vzdelávanie predstavuje jeden z najdôležitejších mechanizmov pre individuálny a spoločenský rozvoj, ktorý má mimoriadne významný vplyv nielen na životy jednotlivcov, ale aj spoločnosti ako celku. A preto by každá spoločnosť mala investovať do vzdelávania ako do prostriedku nevyhnutne

potrebného na dosiahnutie udržateľnej a prosperujúcej budúcnosti pre nás všetkých (Khan, 2022).

Okrem individuálneho prínosu má vzdelávanie hlboký a významný vplyv na spoločnosť ako celok, pretože kvalita vzdelávania a úroveň vzdelania výrazne ovplyvňujú rôzne atribúty jej fungovania. Krajiny s vyššou kvalitou vzdelávania a vyššou úrovňou vzdelania sú spravidla ekonomicky stabilnejšie, čo sa prejavuje nielen vo vyššej miere hospodárskeho rastu, ale aj v nižšej miere nezamestnanosti a väčšej odolnosti voči rôznym ekonomickým krízam. Vzdelanie jednoznačne podporuje ekonomický rozvoj a konkurencieschopnosť každej krajiny. Kvalifikovaná pracovná sila predstavuje základ pre inovácie, produktivitu a tvorbu hodnôt v hospodárstve. Vzdelaní jednotlivci majú oveľa väčšie schopnosti prispievať k vývoju nových techník, postupov, technológií, možností podnikania a v neposlednom rade prispievať k podpore hospodárskeho rastu, čím zvyšujú blahobyť a konkurencieschopnosť krajiny na medzinárodnej úrovni (Ritchhart – Perkins, 2008; Baron, 2023).

Okrem toho, krajiny s lepším vzdelávacím systémom sú zvyčajne demokratickejšie a politicky stabilnejšie. Vzdelaní občania majú väčšiu schopnosť kriticky myslieť, analyzovať informácie a podieľať sa na politickom procese, čo nepochybne prispieva k vyššej kvalite demokratických inštitúcií a širšej politickej participácii občanov. Vzdelanie predstavuje tiež jeden z bazálnych faktorov podporujúcich sociálnu inkluzivitu a spravodlivosť. V krajinách s vyššou úrovňou vzdelania sú menšie sociálne rozdiely a väčšia miera sociálnej súdržnosti. Vzdelanie totiž poskytuje jednotlivcom príležitosť na lepší životný štandard a sociálnu mobilitu, čím poskytuje širšiu škálu možností uplatnenia a zároveň prispieva k väčšej rovnosti príležitostí a spravodlivejšiemu prerozdeleniu bohatstva v spoločnosti (Tennant – McMullen, 2009; UEU, 2023).

Vzdelanie je tak na základe vyššie uvedených informácií možné považovať za investičný nástroj podporujúci trvalo udržateľný rozvoj a prosperitu spoločnosti. Investície doňho by preto mali byť prioritou pre všetky vlády a medzinárodné organizácie, pretože ide o jeden z fundamentálnych predpokladov pre dosiahnutie ekonomického, sociálneho, technologického, environmentálneho a politického pokroku.

2 ÚLOHY A PRÍNOSY VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDELÁVANIA

Vysoké školy, ktoré poskytujú ich študentom vysokoškolské vzdelanie, predstavujú vrcholné vzdelávacie, vedecké a umelecké ustanovizne, fungujúce ako právnické osoby. Ich primárnym poslaním je rozvíjať harmonickú osobnosť, vedomosti, múdrosť, dobro a tvorivosť v človeku, prispievať k rozvoju vzdelanosti, vedy, kultúry a zdravia pre blaho celej spoločnosti, a tým prispievať k rozvoju vedomostnej spoločnosti. Napĺňanie tohto poslania je predmetom

hlavnej činnosti vysokých škôl, pričom ich základnou úlohou pri napĺňaní tohto poslania je poskytovanie vysokoškolského vzdelávania a tvorivé vedecké bádanie alebo tvorivá umelecká činnosť (Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Vysokoškolské vzdelávanie je zamerané na hlbšie štúdium konkrétneho vedného alebo umeleckého odboru alebo oblasti. Je dôležité predovšetkým pre svoju schopnosť pripraviť jednotlivcov na pokročilé kariérne príležitosti a zabezpečiť ich vysokoškolskú kvalifikáciu v konkrétnych študijných odboroch a programoch. Umožňuje študentom nájsť svoju osobnú i životnú cestu a profesijné naplnenie. Otvára im dvere k rozmanitým profesionálnym príležitostiam a umožňuje flexibilne sa prispôsobovať meniacim sa potrebám pracovného trhu. Patrí tak ku kľúčovým nástrojom nevyhnutným pre rozvoj jednotlivcov, spoločnosti i celého ľudstva, keďže prispieva k tvorbe a prenosu vedomostí, ktoré sú nevyhnutné pre jeho ďalší spoločenský, ekonomický, technologický a kultúrny rozvoj (Chalmers – Hunt, 2021).

Vysokoškolské vzdelanie poskytuje študentom príležitosť vzdelávať sa od uznávaných odborníkov v ich odbore a využívať moderné výskumné metódy a technológie. Je základom pre ďalšie výskumné a inovačné aktivity, ktoré sú kľúčom k ďalšiemu pokroku a zvyšovaniu konkurencieschopnosti krajiny na medzinárodnej úrovni. Predstavuje dôležitý faktor pre intelektuálnu výmenu medzi rôznymi krajinami a kultúrami, čo prispieva k medzinárodnému porozumeniu a spolupráci. Prínosov vysokoškolského vzdelávania je oveľa viac. Všeobecne možno konštatovať, že ich je obrovské množstvo, sú dlhodobé a rozsiahle, a prispievajú k dlhodobému a udržateľnému rozvoju našej spoločnosti (Franco, 2018; OECD, 2022).

Cieľom vysokoškolského vzdelávania však nie je len poskytnúť študentom odborné vedomosti a zručnosti zo širokej škály spoločenských, prírodných, technických či umeleckých odborov, pomôcť im naplniť ich osobné a profesionálne ciele, alebo podporiť ich schopnosť tvorivého a inovatívneho riešenia sociálnych, ekonomických, environmentálnych či bezpečnostných problémov, ale zároveň aj vytvárať a formovať kriticky mysliacich jedincov. To znamená rozvíjať ich kritické myslenie a analyticko-syntetické schopnosti, aby boli schopní komplexne vyhodnocovať prijímané informácie a nedali sa nimi manipulovať.

3 ROZVOJ KRITICKÉHO MYSLENIA AKO JEDNA Z HLAVNÝCH ÚLOH VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDELÁVANIA PRI OCHRANE PRED DEZINFORMÁCIAMI

Jednou z hlavných úloh vzdelávania, zvlášť vysokoškolského vzdelávania, je – ako je už naznačené vyššie – rozvoj kritického myslenia. Ide o mimoriadne dôležitú schopnosť, ktorá umožňuje jednotlivcom analyzovať prijímané informácie, posudzovať predkladané argumenty

a vytvárať si vlastné názory na základe dôkladného zváženia a pochopenia vecí. Kritické myslenie predstavuje esenciálny nástroj pre samostatné a informované rozhodovanie vo všetkých oblastiach ľudského života. Pomáha jednotlivcom rozpoznávať falošné, zavádzajúce, klamlivé a skreslené informácie, logické chyby, rozpory a nekonzistentnosti v informáciách a argumentoch iných ľudí a umožňuje im tak vyhnúť sa manipulácii a chrániť sa pred falzifikáciou a klamstvami (Paul – Elder, 2006; Fisher, 2011; Haber, 2020).

Kritické myslenie, podporené vzdelaním, pomáha jednotlivcom analyzovať, hodnotiť, syntetizovať a komparovať prijímané informácie z rôznych zdrojov a perspektív s cieľom dospieť k racionálnym a premysleným záverom nezávisle od vonkajších vplyvov. Je to proces, ktorý umožňuje ľuďom klásť relevantné otázky, starostlivo zvažovať a hodnotiť predkladané argumenty a dôkazy, a následne vyvodzovať vlastné logické a objektívne závery. Zároveň umožňuje jednotlivcom efektívne komunikovať svoje myšlienky, argumentovať a obhajovať svoje stanoviská a názory jasným, presvedčivým a nemanipulatívnym spôsobom (Facione, 2011; Paul – Elder, 2013; Grealish, 2024).

Vysokoškolské vzdelávanie by z uvedených dôvodov malo byť prostredím, kde sa kritické myslenie aktívne podporuje a rozvíja, pretože je to kľúčová zručnosť potrebná pre úspech nielen počas vysokoškolského štúdia, ale aj v osobnom a v profesionálnom živote. Umožňuje študentom lepšie porozumieť svojmu bližšiemu i vzdialenejšiemu okoliu a tiež sebe samým, a tým sa lepšie vysporiadať so súčasnosťou a lepšie si plánovať svoju budúcnosť. Na doplnenie možno uviesť, že vysokoškolské vzdelanie a kritické myslenie tiež prispievajú k pozitívnej spoločenskej angažovanosti a k aktívnemu a zodpovednému občianstvu (OECD, 2022).

Kritické myslenie bolo, je a vždy bude dôležité, pre jednotlivcov i spoločnosť ako celok, a to v každom dejinnom období vývoja ľudskej civilizácie. Jeho význam a dôležitosť sa však osobitne dostávajú do popredia najmä v tých časoch, ktoré sú poznačené rôznymi krízami, turbulentnosťou, premenlivosťou a nerovnomernosťou vývoja ľudskej spoločnosti, ako aj prehlbujúcou sa neistotou a nestabilitou v nej. V dnešnej dobe, ktorá je poznačená viacerými politickými, hospodárskymi, energetickými, klimatickými a bezpečnostnými krízami, keď sú ľudia – aj z dôvodu dynamického rozvoja v oblasti moderných technológií, zvlášť informačných a komunikačných technológií, systémov a prostriedkov, masívneho rozšírenia internetu a používania širokej škály najrôznejších platforiem sociálnych sietí (Ivančík a kol., 2024; Zachar Kuchtová 2024) – permanentne vystavení obrovskému množstvu informácií, je kritické myslenie absolútne nevyhnutné pre to, aby boli schopní sa v nich správne orientovať a robiť relevantné rozhodnutia. Bez schopnosti využívať kritické myslenie sú totiž oveľa náchylnejší na manipuláciu prostredníctvom šírenia najrôznejších falošných, zavádzajúcich, klamlivých, skreslených alebo úplne vymyslených informácií v podobe dezinformácií. Tie sú

príjemcom podsúvané domácimi i cudzími štátnymi i neštátnymi aktérmi za účelom dosiahnutia vopred stanovených politických, ideologických, ekonomických alebo iných cieľov (Pennycook – Rand, 2019; Ivančík, 2024; Dušek – Kavan, 2024).

Práve kritické myslenie umožňuje vzdelaným jednotlivcom rozpoznávať a identifikovať dezinformácie šírené v tlačенých i v elektronických médiách, resp. v tradičných i v nových médiách, a tým sa chrániť pred manipuláciou. Vzhľadom na vyššie spomínaný rapídny rozvoj moderných informačných a komunikačných technológií sú dnes dezinformácie šírené najmä prostredníctvom internetu a sociálnych sietí.

Na internete a na sociálnych sieťach sa v dnešnej modernej informačnej dobe šíri obrovské množstvo najrôznejších dezinformácií, konšpiračných teórií, hoaxov a falošných správ, ktoré sú šírené domácimi i zahraničnými štátnymi i neštátnymi aktérmi, ktorí ich šírením sledujú svoje vlastné ciele. Medzi najčastejšie ciele šíriteľov dezinformácií patria najmä:

- a) politické ciele (politická manipulácia) – hlavným cieľom je ovplyvniť verejnú mienku, manipulovať s voličmi, ovplyvniť ich názory a konanie, narušiť fungovanie demokratickej spoločnosti, vyvolať neistotu, nestabilitu, chaos, nedôveru občanov v demokratické procesy a inštitúcie, spochybniť demokratické zásady a princípy, podporovať polarizáciu v spoločnosti, rasovú, etnickú a náboženskú neznášanlivosť, radikalizáciu, extrémizmus atď.
- b) ideologické ciele – sú úzko previazané s politickými cieľmi a politickou manipuláciou; cieľom je ovplyvňovanie politických procesov a rozhodnutí za účelom podpory určitej politickej strany, ideológie alebo agendy, posilnenie existujúceho ideologického delenia v spoločnosti alebo vytvorenie nového, čo môže zahŕňať šírenie xenofóbie a nenávisť voči určitým sociálnym skupinám v spoločnosti a posilňovanie radikálnych a extrémistických názorov.
- c) ekonomické ciele – pre niektorých šíriteľov dezinformácií môže byť hlavným cieľom finančný zisk nadobudnutý ovplyvňovaním rozhodnutí občanov, klientov, kupujúcich, predávajúcich v ich prospech prostredníctvom nimi šírených dezinformácií, alebo prostredníctvom predaja falošných produktov či služieb, alebo prostredníctvom upútania pozornosti návštevníkov dezinformáciami šírenými na ich webových stránkach a následnými kliknutiami na reklamy zobrazované na príslušných stránkach.
- d) úmyselné škodlivé činy – v určitých prípadoch môže byť cieľom niektorých šíriteľov dezinformácií spôsobenie škody (majetkovej a/alebo nemajetkovej ujmy) konkrétnym osobám, inštitúciám alebo organizáciám, napríklad šírením nepravdivých, klamlivých, zavádzajúcich alebo skreslených informácií, alebo vyvolávaním paniky.

- e) osobná sláva alebo popularita – pre niektorých jednotlivcov môže byť šírenie dezinformácií prostriedkom na získanie želanej pozornosti, popularizáciu ich vlastného profilu alebo posilnenie ich vplyvu v online komunite.
- f) sociálne a psychologické faktory - šírenie dezinformácií môže byť aj výsledkom pôsobenia takých sociálnych a psychologických faktorov, ako je túžba po pocite príslušnosti k určitej skupine, potreba potvrdenia vlastných presvedčení alebo pocit nedôvery voči autoritám a tradičným médiám.
- g) zábava a humor – niektorí aktéri môžu šíriť falošné správy alebo hoaxy výhradne len zábavným alebo humoristickým spôsobom, bez vážneho úmyslu šíriť dezinformácie, a teda spôsobiť niekomu škodu, ovplyvniť jeho mienku a názor, resp. dosiahnuť nejaký politický, ideologický alebo finančný profit (Wardle - Derakhshan, 2017; Lewandowsky a kol., 2017; McKay – Tanove, 2021; Zachar Kuchtová, 2022; Ivančík, 2024; Dušek – Kavan, 2024; Ivančík – Nečas, 2024).

Tieto, ale aj ďalšie ciele šíriteľov dezinformácií sa môžu vzájomne prelínať. V tejto súvislosti je potrebné si uvedomiť, že šírenie dezinformácií (s výnimkou zábavy a humoru) má zvyčajne vysoko negatívne dôsledky nielen pre jednotlivcov, ale aj pre celú spoločnosť. Práve preto je kritické myslenie a jeho rozvoj v rámci vysokoškolského vzdelávania také dôležité. Študenti s rozvinutým kritickým myslením sú oveľa lepšie pripravení na odhalenie dezinformácií a zdrojov ich šírenia, s ktorými sa môžu stretnúť v online i offline prostredí. Poskytuje im totiž nástroje na kritické posúdenie dôveryhodnosti a spoľahlivosti prijímaných informácií a informačných zdrojov, ako aj overovanie predkladaných tvrdení a údajov. Jednotlivci by preto mali byť schopní kriticky zhodnotiť obsah, ktorý vnímajú na internete a na sociálnych sieťach, aby sa vyhli ovplyvneniu dezinformáciami a nepodporovali ich neúmyselné šírenie.

Rozvoj kritického myslenia počas vysokoškolského štúdia zároveň môže pomôcť jednotlivcom bojovať s dezinformáciami (Dušek – Kavan, 2023; Ivančík, 2025), konšpiračnými teóriami a hoaxami (Ivančík, 2024; Ivančík – Nečas, 2024), odmietnuť manipulatívne a klamlivé obsahy a vyhnúť sa pádu do pasce filtračných bublín a echo komôr, ktoré môžu zosilniť šírenie a negatívny vplyv dezinformácií a izolovať ich od diverzity názorov. V súčasnom prostredí prehlbujúcej sa internetizácie, informatizácie a digitalizácie spoločnosti predstavuje kritické myslenie tiež jednu zo základných zručností, nevyhnutnú pre relevantnú participáciu prebiehajúcu v online diskusiách v prostredí internetu a platforiem sociálnych sietí, kde sú dezinformácie najviac šírené (Nardi, 2017, Lawson, 2024).

ZÁVER

Článok sa zaoberá vzdelávaním a jednou z jeho kľúčových úloh – rozvojom a podporou kritického myslenia v súvislosti s ochranou pred dezinformáciami, šírenými predovšetkým v online priestore na internete a na sociálnych sieťach. Najprv sa venuje významu vzdelávania a jeho mimoriadnemu prínosu pre jednotlivca aj spoločnosť, pričom zdôrazňuje jeho úlohu pri formovaní informovaných, kriticky zmýšľajúcich, aktívnych a angažovaných jednotlivcov. Následne sa zameriava na špecifický kontext vysokoškolského vzdelávania a jeho význam pre spoločnosť, ako aj jeho schopnosť poskytnúť študentom v podobe kritického myslenia nástroj na zvýšenie odolnosti voči manipulácii falošnými, zavádzajúcimi, klamlivými, skreslenými alebo úplne vymyslenými informáciami.

Prostredie vysokých škôl v tomto kontexte ponúka študentom príležitosť získať veľmi dôležité zručnosti a vedomosti, ktoré im umožňujú efektívne rozpoznať a odhaľovať manipulatívne techniky a dezinformácie. Kritické myslenie, ktoré sa v rámci vysokoškolského vzdelávania rozvíja, posilňuje schopnosť študentov kriticky posudzovať prijímané informácie, analyzovať a hodnotiť predkladané argumenty a vytvárať si na veci vlastný objektívny pohľad. Tieto zručnosti a vedomosti sú kľúčové nielen pre jednotlivcov, ale aj pre spoločnosť ako celok, pretože pomáhajú v boji proti šíreniu dezinformácií a ochraňujú demokratické hodnoty, zásady, princípy a procesy.

V súčasnej modernej informačnej spoločnosti, v ktorej je manipulácia informáciami čoraz bežnejšia, je potrebné zdôrazniť význam vysokoškolského vzdelávania a kritického myslenia ako prostriedkov obrany proti dezinformáciám. Najnovšie výskumy v tejto súvislosti ukazujú, že investície vkladané do rozvoja mediálnej gramotnosti a kritického myslenia vo vysokoškolskom prostredí môžu mať vysoko pozitívny vplyv na stabilitu procesov prebiehajúcich v demokratickej spoločnosti a na zvýšenie odolnosti jednotlivcov i celej spoločnosti voči manipulácii. Vzhľadom na rastúcu závažnosť problému šírenia dezinformácií je preto nevyhnutné pokračovať v tomto výskume a investovať viac do zvyšovania mediálnej gramotnosti, digitálnych zručností a kritického myslenia vo vzdelávacom systéme s cieľom adekvátne reagovať na výzvy digitálneho veku a – ako už bolo uvedené – zvýšiť odolnosť spoločnosti voči dezinformáciám a manipulácii v online priestore.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY A ZDROJOV:

BARON, J. 2023. *Thinking and Deciding*. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. 550 s. ISBN 978-1-009-26367-2.

- BEETHAM, D., BOYLE, K. 2009. Introducing Democracy. In *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, 2009. 133 s. ISBN 978-92-3-104087-0. [online] Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000181392.pdf>
- BRADLEY, J. 2023. The Role of Education in Personal Growth and Transformation. In *Medium*, 2023. [online] Dostupné na: <https://medium.com/lampshade-of-illumination/the-role-of-education-in-personal-growth-and-transformation-b83ded37c6b0>
- DUŠEK, J., KAVAN, Š. 2023. Dezinformace jako součást hybridních hrozeb pohledem studentů VŠERS. In *Interpolis*, 2023, s. 7-25. Banská Bystrica : Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2023. ISBN 978-80-557-2098-2.
- DUŠEK, J., KAVAN, Š. 2024. Dezinformace jako součást hybridních hrozeb – česko-slovenský pohled. In *Auspicia*, 2024, roč. 21, č. 1, s. 7-25. ISSN 2464-7217. [online] DOI: 10.36682/a_2024_1_1
- FACIONE, P. A. 2011. *Critical thinking: What it is and why it counts*. Berkeley : California Academic Press, 2011. 32 s. ISBN 978-1-891-55707-1.
- FAROOQUE, S. M. 2020. *New Trends in Teaching and Learning*. Chennai: OrangeBooks Publication, 2020. 180 s. ISBN 978-81-2897-501-2.
- FISHER, A. 2011. *Critical Thinking: An Introduction*. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 294 s. ISBN 978-1-10740-198-3.
- FRANCO, A. 2018. Educating for critical thinking in university: The criticality of critical thinking in education and everyday life. In *Journal for Communication Studies*, 2018, roč. 11, č. 2, s. 131-144. [online] Dostupné na: <https://lnk.sk/oxgx>
- GREALISH, J. 2024. Critical thinking. In *Institute for Academic Development*, 2024. [online] Dostupné na: <https://www.ed.ac.uk/institute-academic-development/study-hub/learning-resources/critical>
- HABER, J. 2020. *Critical Thinking*. Cambridge : Massachusetts Institute of Technology Press, 2020. 232 s. ISBN 978-0-26253-828-2.
- HAJDÚKOVÁ, T. 2024. Zdroje informácií alebo dezinformácií. In *Auspicia*, 2024, roč. 21, č. 1, s. 37-49. ISSN 2464-7217. [online] Available at: DOI: 10.36682/a_2024_1_3
- HALPERN, D. 2014. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. New York: Psychology Press, 2014. 875 s. ISBN 978-18-4872629-1.
- HALPERN, D. F. 2002. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. London: Taylor & Francis, 2002. 472 s. ISBN 978-1-13564-381-2.

- HOWARD, G. 2020. How Education Changes: Considerations of History, Science, and Values. In *International Scientific Conference of the Brazilian Society of Neuroscience and Behaviour*, 2024. [online] Dostupné na: <http://sbnec.org.br/gene/HowEducationChanges.pdf>
- CHALMERS, D., HUNT, L. 2021. *University Teaching in Focus. A Learning-centred Approach*. New York : Taylor & Francis, 2021. 374 s. ISBN 978-1-000-39504-4.
- IVANČÍK, R., NEČAS, P., ILAŠČÍKOVÁ, L. 2024. Attention as a Commodity in the World of Disinformation and Social Media. In *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 2024, Vol. 12, no. 2, p. 176-192. ISSN 2345-0282. [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.9770/k7393698996>
- IVANČÍK, R., NEČAS, P. 2024. *Konšpiračné teórie. Teoreticko-metodologické východiská ich skúmania*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2024. 169 s. ISBN 978-80-7380-936-2.
- IVANČÍK, R. 2024. Conspiracy Theories and Hoaxes as a Part of Hybrid Threats and Their Negative Impact on Security of Society. In *Safe and Secure Society – Conference Proceedings from International Conference*. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, 2024, 17-26. ISSN 2533-6223. ISBN 978-80-7556-125-1.
- IVANČÍK, R. 2025. *Dezinformácie. Teoretické východiská ich skúmania*. Praha: Leges, 2025. 188 s. ISBN 978-80-7502-769-6.
- KHAN, M. 2022. Education is the Backbone of a Nation. In *Education*, 2022. [online] Dostupné na: <https://vocal.media/education/education-is-the-backbone-of-a-nation>
- LAWSON, M. G. 2024. Critical Thinking. In *Centre for Teaching and Learning of the Western University*, 2024. [online] Dostupné na: <https://teaching.uwo.ca/teaching/learning/critical-thinking.html>
- LAWVER, H. 2023. How Higher Education Fosters Critical Thinking and Problem-Solving Skills. In *Maranatha Baptist University*, 2023. [online] Dostupné na: <https://www.mbu.edu/blog/mbu-news/critical-thinking-skills/>
- LEWANDOWSKY, S., ECKER, U. K., COOK, J. 2017. Beyond Disinformation: Understanding and Coping with the "Post-Truth" Era. In *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2017, roč. 6, č. 4, s. 353-369. ISSN 2211-369X. [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>
- McKAY, S., TANOVE, C. 2021. Disinformation as a Threat to Deliberative Democracy. In *Political Research Quarterly*, 2021, Vol. 74, No. 3, pp. 703-717. ISSN 1938-274X. [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/1065912920938143>

- METLEAF, D. 2024. The Evolution of Education: A Journey Through Time. In *Think International Schools*, 2024. [online] Dostupné na: <https://thinkschools.net/the-evolution-of-education-a-journey-through-time>
- NARDI, P. M. 2017. *Critical Thinking*. Oakland : California University Press, 2017. 168 s. ISBN 978-0-52029-184-3.
- OECD. 2022. Does Higher Education Teach Students to Think Critically? In *Organisation for Economic Co-operation and Development*, 2022. [online] Dostupné na: <https://www.oecd.org/publications/does-higher-education-teach-students-to-think-critically-cc9fa6aa-en.htm>
- PAUL, R., ELDER, L. 2006. Critical Thinking: The Nature of Critical and Creative Thought. In *Journal of Developmental Education*, 2006, roč. 30, č. 2, s. 34-35. ISSN 0894-3907.
- PAUL, R., ELDER, L. 2013. *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life*. New Jersey : Pearson Prentice Hall, 2013. 459 s. ISBN 978-0-13311-528-4.
- PENNYCOOK, G., RAND, D. G. 2019. Fighting misinformation on social media using crowdsourced judgments of news source quality. In *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2019, roč. 116, č. 7, s. 2521-2526. ISSN 1091-6490. [online] DOI: 10.1073/pnas.1806781116
- RITCHHART, R., PERKINS, D. 2008. Making thinking visible. In *Educational Leadership*, 2008, roč. 65, č. 5, s. 57-61. ISSN 1943-5878. [online] Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/285740756_Making_thinking_visible
- ROBINSON, K. 2022. Inovácie vo vzdelávaní. In *Mediálna výchova*, 2022. [online] Dostupné na: <https://medialnavychova.sk/inovacie-vo-vzdelavani/>
- TENNANT, M., McMULLEN, C. 2009. *Teaching, Learning and Research in Higher Education: A Critical Approach*. New York : Taylor & Francis, 2009. 216 s. ISBN 978-1-135-89553-2.
- UEU. 2023. Why Is Education Important? The Power Of An Educated Society. In *Unity Environmental University*, 2023. [online] Dostupné na: <http://sbnec.org.br/gene/HowEducationChanges.pdf>
- WARDLE, C., DERA KHSHAN, H. 2017. Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making. In *Council of Europe*, 2017. [online] Dostupné na: https://firstdraftnews.com/wp-content/uploads/2017/10/Information_Disorder_FirstDraft-CoE_2018.pdf?x56713

ZACHAR KUČTOVÁ, J. 2022. Bezpečnosť na sociálnych sieťach. In *Bezpečnosť elektronickej komunikácie: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2022, s. 237-2477. ISBN 978-80-8054-968-8.

ZACHAR KUČTOVÁ, J. 2024. Bezpečnostné riziká šírenia dezinformácií na internete prostredníctvom nástrojov umelej inteligencie. In *Auspicia*, 2024, roč. 21, č. 1, s. 72-83. ISSN 2464-7217. [online] DOI: 10.36682/a_2024_1_6

Zákon č.131/2002 Zb. o vysokých školách a o změně a doplnění některých zákonů.